

بررسی رابطه رضامندی زناشویی (بر اساس معیارهای دینی) با عوامل جمعیت‌شناختی؛ تحصیلات، طول مدت ازدواج، سن ازدواج و تفاوت سنی

جعفر جدیری*، مسعود جان‌بزرگی**، سید کاظم رسول‌زاده طباطبایی***

چکیده

این پژوهش به بررسی رضامندی از زندگی زناشویی و عوامل آن، از منظر روان‌شناسی و دین (اسلام) می‌پردازد. فقدان آزمون معتبر برای رضامندی زناشویی از دیدگاه دینی، که بتوان با آن کنش یک خانواده مسلمان را مورد سنجش دقیق قرار داد، محقق را بر آن داشت تا در این پژوهش اقدام به ساخت و اعتباریابی مقیاس رضامندی زناشویی بر اساس معیارها کند. نمونه آماری ۱۱۰ نفر از دانش‌پژوهان مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^ع می‌باشد که با استفاده از روش تصادفی خوشه‌ای برگزیده شده‌اند. نتایج به کمک روش‌های آزمون معناداری ضریب همبستگی، آزمون T و تحلیل واریانس برای مقایسه میانگین‌ها تجزیه و تحلیل شد. نتایج حاکی از از اعتبار و روایی بالای مقیاس رضامندی زناشویی اسلامی است. همچنین نتایج نشان می‌دهد که، بین تحصیلات و رضامندی زناشویی رابطه معناداری وجود نداشته، اما بین طول مدت ازدواج و تفاوت سن زوج رابطه معناداری وجود دارد.

کلید واژه‌ها: رضامندی زناشویی، تحصیلات، مدت ازدواج، سن، تفاوت سنی.

* کارشناس ارشد روان‌شناسی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^ع. دریافت: ۲۳/۸۸ - پذیرش: ۴/۴/۱۳۸۸.

** عضو هیأت علمی پژوهشکده حوزه و دانشگاه.

*** عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت مدرس.

مقدمه

کسی که در فکر ازدواج است و یا ازدواج می‌کند، انتظار دارد این زندگی با خوشبختی، سعادت و رضایت همراه باشد و از لحظه لحظه زندگی خود لذت ببرد؛ بدین سبب، آنچه از خود ازدواج مهم‌تر به شمار می‌رود، موفقیت در ازدواج یا رضامندی زوجین است.^۱

رضامندی زناشویی وضعیتی است که در آن زن و شوهر از ازدواج با یکدیگر و با هم بودن احساس شادمانی و رضایت دارند.^۲ بنر و هیل،^۳ رضامندی زناشویی را پیامد توافق زناشویی^۴ دانسته که رابطه مناسب بین زن و شوهر را توصیف می‌کند. ایشان می‌نویسند: هنگامی که زن و شوهر به میزان قابل توجهی از برآورده شدن نیازها و انتظاراتشان در رابطه زناشویی رضایت داشته باشند، رضامندی زناشویی را گزارش خواهند کرد. *آلوجا*، و *باریو و گارسیا*^۵ به نقل از *هاولت* می‌نویسند: رضامندی زناشویی عبارت است از: برونداد ناشی از مجموعه‌ای از عوامل، نظیر حل تعارض موفقیت‌آمیز، یا موفقیت در فعالیت‌های مرتبط با شادکامی در فرآیند ازدواج. در واقع، رضامندی زناشویی، یک ارزیابی کلی از وضع فعلی ارتباط ارائه می‌دهد. همچنین رضایت زناشویی یکی از گسترده‌ترین مفاهیم برای تعیین و نشان دادن میزان شادی و میزان پایداری رابطه است.^۶

از منظر دینی، رضامندی زناشویی وضعیتی است که در آن زن و شوهر از ازدواج با یکدیگر و با هم بودن، احساس طمأنینه و آرامش داشته باشند.^۷

رضایت زناشویی فرآیندی است که در طول زندگی زوجین به وجود می‌آید و لازمه آن انطباق سلیقه‌ها، شناخت ویژگی‌های شخصیتی، ایجاد قواعد رفتاری و شکل‌گیری الگوهای مراوده‌ای است.^۸ بدین ترتیب می‌توان گفت: زوجین دارای رضامندی، در حیطه‌های گوناگون زندگی با همدیگر توافق دارند. این چنین زن و شوهرهایی از نوع و سطح روابط کلامی او غیرکلامی‌شان راضی‌اند، روابط

جنسی‌شان را لذت‌بخش و ارضاکننده می‌دانند، پای‌بندی‌های مذهبی مشترکی دارند، وقت و مسائل مالی خودشان را به خوبی برنامه‌ریزی و مدیریت می‌کنند، در مسائلی که اختلاف نظر دارند، مصلحت‌زندگی و خانواده را بر مصلحت خود ترجیح داده، از انعطاف‌پذیری بالایی برخوردارند، از نوع و کیفیت گذران اوقات فراغت و رفت‌وآمد با اقوام و دوستان رضایت دارند و در نهایت، در تعداد و نوع تربیت فرزندان با هم اشتراک نظر دارند.

اهمیت کیفیت زندگی زناشویی یا همان رضامندی و نارضامندی زناشویی، در تأثیر آن بر سلامت روانی و جسمانی پدیدار می‌شود. مطالعات نشان داده است که رضامندی و یا نارضامندی زناشویی، بر بسیاری از ابعاد زندگی فردی و اجتماعی تأثیر می‌گذارد، برای مثال، نتایج مطالعات در محدوده تأثیر جسمانی نشان داد، افراد متأهلی که زندگی‌شان پایدار بوده و استحکام بیشتری داشته، عموماً عمر طولانی دارند، از نظر جسمانی سالم‌ترند، شاد هستند و بیشتر احتمال دارد که از سرطان نجات یابند.^۹ از سوی دیگر، اختلاف زناشویی با سطح سلامت پایین‌تر و بیماری‌های جسمانی خاص نظیر سرطان، بیماری‌های قلبی و درد مزمن رابطه دارد. بررسی مربوط به تعامل زناشویی، حاکی از احتمال وجود مکانیزم‌هایی است که نشان می‌دهند؛ برای مثال، رفتارهای خصمانه در طول مدت اختلاف و تعارض زناشویی، با تغییر کارکردهای ایمنی غدد درون‌ریز و قلبی - عروقی رابطه دارد.^{۱۰} بلوم، اشرف و وایت^{۱۱} نیز در بررسی‌های خود به این نتیجه رسیده‌اند که میان ناآرامی‌های زناشویی و اختلال جسمانی و عاطفی، یک رابطه آشکار وجود دارد.^{۱۲} همچنین مطالعات انجام شده روی ازدواج‌ها نشان داد که افراد متأهل سازگار، بیشتر عمر می‌کنند، درآمد بالایی دارند، ثروتمند هستند، در رفتارهای خطرناک کمتر درگیر می‌شوند و تغذیه سالمی دارند.^{۱۳} از سوی دیگر، پژوهش‌ها نشان داده است که مردان مطلقه، در مقایسه با مردانی که روابط

زناشویی موفق‌تری دارند بیشتر احتمال دارد دچار مرگ زودرس شوند و در بین آنان فشار خون دو برابر، سرطان گلو چهار برابر و ذات‌الریه هفت برابر وجود دارد که آنها را بیشتر به سوی مرگ زودرس پیش می‌برد.^{۱۴}

همچنین رضایتمندی و نارضایتی از زندگی زناشویی، نقش مهمی در سلامت و یا بیماری روانی زوجین ایفا می‌کند، برای مثال، نارضامندی زناشویی معمولاً با افسردگی، اختلالات تغذیه، برخی از انواع الکلیسم و نیز بیماری‌های جسمانی و روانی همسران همراه است.^{۱۵} همچنین محققان دریافته‌اند، همسران در یک رابطه زناشویی رضایت‌بخش و طولانی مدت، تا حدودی از تأثیرات منفی تنیدگی‌های زندگی محافظت می‌شوند، در حالی که در روابط درمانده، زوجین بیشتر در معرض تأثیرات منفی تنیدگی قرار دارند. اضطراب و ناسازگاری فردی که شامل سوء مصرف مواد یا وابستگی (به ویژه در مردان) و افسردگی (به ویژه در زنان) نیز می‌شود، با نارضایتی زناشویی رابطه دارد. مشکلات زناشویی اغلب پیش از آغاز مشکلات فردی، نظیر می‌خوارگی بیش از حد و افسردگی، قرار دارند.^{۱۶} همچنین مادرانی که یک بار ازدواج کرده‌اند و زندگی زناشویی آنها ادامه دارد، در مقایسه با آنهایی که طلاق گرفته یا ازدواج مجدد کرده‌اند، میزان افسردگی پایین^{۱۷} و وضع تغذیه مطلوب دارند.^{۱۸} نتایج مطالعات بیچ^{۱۹} و همکاران و ویسمن^{۲۰} نیز نتایج مزبور را تأیید کرده و حاکی از آن است که رضامندی زناشویی، با کاهش خطر ابتلا به افسردگی همراه است.^{۲۱} نتایج مطالعات سائرز، کوهن، فرسکو، بلاک و سارور^{۲۲} نشان می‌دهد همسرانی که اختلاف دارند، علاوه بر اینکه افسرده‌تر هستند، رفتاری خصمانه‌تر و خلقی مضطرب‌تر دارند.^{۲۳} ازدواج با شادکامی بیشتر، رابطه دارد.^{۲۴} دنیز و همکاران معتقدند افراد متأهل نسبت به کسانی که هرگز ازدواج نکرده یا جدا شده‌اند و یا همسر خود را از دست داده‌اند، بیشتر احساس شادی و شادمانی می‌کنند.^{۲۵} علاوه بر این، تحقیقات نشان

داده است که از بین عواملی چون درآمد، تحصیلات، نوع جنس و موقعیت شغلی، رضایت و سازگاری زناشویی، بهترین پیش‌بینی کننده میزان شادمانی شخصی و رضایت از زندگی بود.^{۲۶} در مجموع می‌توان گفت: افراد متأهلی که زندگی‌شان پایدار بوده و استحکام بیشتری داشته و از رضامندی زناشویی بالایی برخوردارند. بیشتر عاطفی‌اند و در مقایسه با افراد ناسازگار، کمتر دچار مشکلات روان‌شناختی می‌شوند.^{۲۷}

علاوه بر تأثیر جسمانی و روان‌شناختی رضامندی و نارضامندی زناشویی بر فرد، تحقیقات بسیاری، از تأثیرات مثبت و منفی رضایت و نارضایتی زناشویی بر فرزندان حکایت دارد. ازدواج‌هایی که در آنها توافق حاکم است، ارتباط مادر - کودک و پدر - کودک مثبت است و احتمال بیشتری دارد که پدر و مادر نقش‌های مشابه، شراکت و همکاری متقابل داشته باشند؛ زیرا برای یک زوج سخت است که زن و شوهر خوبی نباشند و بخواهند والدین با کفایتی باشند.^{۲۸} کازدین در این مورد می‌نویسد: «پرورش کودکان در خانه‌ای با والدین قابل اعتماد و خرسند، یکی از مهم‌ترین عوامل حفاظتی در مقابل طیف گسترده‌ای از مشکلات روانی، جسمانی، تربیتی و مشکلات مربوطه به هم‌سالان می‌باشد. تعارض شدید بین والدین، با احتمال بالای عدم سلامت روانی والدین و کودکان همراه است. طلاق یک عامل خطرناک برای کودکان بی‌نواست، اما مشاجرات زیانبار والدین در حضور کودکان، به ویژه برای آنان آسیب‌زا است».^{۲۹} وجود یک رابطه زناشویی مثبت، سطح پایین مشکلات رفتاری و عاطفی کودک را پیش‌بینی می‌کند، در حالی که نارضایتی زناشویی و مشاجره بین والدین، با مشکلات شدید کودکان در زمینه سازگاری در زمان حال و آینده رابطه دارد.^{۳۰} پژوهش *والرشتاین و بلکسلی*^{۳۱} نشان می‌دهد خانواده‌هایی که در برقراری روابط صمیمانه با دیگران دچار مشکل بودند، فرزندان‌شان نیز در برقراری روابط صمیمانه با دیگران دچار اشکال بودند.^{۳۲} اختلاف و تعارض

زناشویی پدر و مادر نیز می‌تواند موجب بزه‌کاری فرزندان شود.^{۳۳} تحقیقات ویلر^{۳۴} نیز نشان می‌دهد که بسیاری از بزه‌کاران جوان یا مجرمان، از خانواده‌ای گسسته به جامعه تحویل داده شده‌اند.^{۳۵} در کودکان خانواده‌های ناراضی، احتمال زیادی وجود دارد الکل یا مواد مخدر مصرف نمایند و در نوجوانی بچه‌دار شوند و درآمد کمتری داشته باشند.^{۳۶} اختلاف و نارضایتی، بر پیشرفت تحصیلی فرزندان نیز اثر سوئی می‌گذارد. مطالعه محققان نشان داد، کودکانی که والدین آنها ازدواج پایدار و همراه با سازگاری داشتند، در مقایسه با آنهایی که والدینشان دارای ازدواج ناسازگار بودند، نمره درسی بالایی داشتند و طبق گزارش معلم‌هایشان دانش‌آموزان بهتری بودند، اما در کودکان خانواده ناسازگار، احتمال بیشتری وجود دارد که تحصیلات خود را به اتمام نرسانند.^{۳۷}

زندگی زناشویی فرزندان پدر و مادری که نارضایتی داشتند نیز با مخاطره همراه است. آماتو و بوث^{۳۸} در پژوهش طولی خود با نمونه‌ای از والدین و فرزندان ازدواج کرده‌شان دریافتند، تعارض، اختلاف و نارضایتی در زندگی زناشویی والدین، به طور منفی با تفاهم و صمیمیت و رضایت زناشویی فرزندان و به طور مثبت با تعارض و اختلاف و نارضایتی زناشویی فرزندان همبستگی دارد.^{۳۹}

همچنین استوری^{۴۰} نیز در تحقیقات خود نشان داد، طلاق و تعارض در خانواده اصلی، پیش‌بینی‌کننده خشونت و عدم توانایی حل مسئله و احتمال از هم‌گسستگی زندگی زناشویی فرزندان می‌باشد.^{۴۱} و در نهایت بیماری‌های روانی ناشی از تعارضات زناشویی نیز در بین این فرزندان فراوان می‌باشد. محققین دریافتند تعارضات زناشویی و جدایی زوجین احتمال افسردگی را در پسران افزایش می‌دهد هرچند این تعارضات بر روی دختران نیز بی‌تأثیر نیست ولی دختران به دنبال طلاق و جدایی والدین بیشترین آسیب را می‌بینند. همچنین بین سازگاری زناشویی والدین و میزان مشکلات رفتاری فرزندان، رابطه همبستگی معکوس وجود دارد.^{۴۲}

یکی از معضلات اجتماعی، وجود زنان و دختران خیابانی و بحث روسپی‌گری در جامعه است. یکی از دلایل عمده این معضل، نارضایتی و ناسازگاری زناشویی است. تحقیقات نشان داده است، از بین زنانی که دست به اعمال منافی عفت می‌زدند، ۶۶/۵ درصد جدای از شوهرشان زندگی می‌کردند و یا از شوهرشان طلاق گرفته بودند و تنها ۱۲/۵ درصد متأهل بودند و با شوهرشان زندگی می‌کردند.^{۴۳} در تحقیقات خدیوی زنده^{۴۴}، یکی از عوامل مؤثر در روسپی‌گری، اختلافات خانوادگی بیان شده است. معمولاً این افراد از خانواده‌هایی هستند که از آرامش و انعطاف لازم برخوردار نبوده، زن و شوهر با یکدیگر در حال نزاع و کشمکش بوده و با فرزندانشان هم رفتاری خشونت‌آمیز و متغیر دارند. در هفت مورد از یازده مورد بررسی شده، فساد و فحشا، به دنبال طلاق از همسر آغاز می‌شود؛ چراکه شوهر، تنها تکیه‌گاه این گونه زنان است و پس از طلاق، بدون اینکه قادر به ادامه زندگی خود باشند و یا در خانواده پدری جایی برای آنها باشد، در جامعه رها می‌گردند.

عوامل دموگرافیک (جمعیت‌شناختی) و رضامندی زناشویی

از مسائل مهمی که می‌تواند با رضامندی زناشویی رابطه داشته و بر آن تأثیر بگذارد، مسائل جمعیت‌شناختی یا همان عوامل دموگرافیک می‌باشد؛ عواملی چون تحصیلات زوجین، سن ازدواج و تفاوت سنی، طول مدت ازدواج و شاغل بودن زن و مرد، جدای از عوامل درون‌زوجی، همچون کیفیت رابطه کلامی و غیرکلامی، رابطه جنسی، حل تعارض و اختلاف، می‌تواند با رضامندی از زندگی زناشویی رابطه داشته باشد.

- میزان تحصیلات زوجین

میزان تحصیلات می‌تواند در زندگی هر فرد، نقش مثبت و سازنده داشته باشد. دانش‌آموختن به دلیل فراگیری علمی در زمینه‌های گوناگون و کسب آگاهی‌های

بیشتر، دارای این خصوصیت است که فرد را از انجام و یا بروز رفتارهای نامناسب باز می‌دارد و علاوه بر این، تعیین‌کننده جایگاه فرد در جامعه است.^{۴۵} با توجه به نقش تحصیلات در زندگی فردی، محققان دریافتند سطح تحصیلات می‌تواند در زندگی همسران نیز تأثیرگذار باشد. تحقیقات دامنه‌دار نشان می‌دهد، مدارج تحصیلی در خوشبختی خانوادگی بسیار مؤثر می‌باشد؛ زیرا مقدار تحصیل معمولاً به مقام اجتماعی شخص مربوط است. تفاوت تحصیلات وسیع ممکن است، سبب ایجاد احساس حقارت و آزرده‌گی شود. مشکل دیگری که نشأت گرفته از اختلاف سطح تحصیلات بین زن و شوهر است، عدم درک صحیح طرفین از یکدیگر می‌باشد. دیدگاه فرد تحصیل‌کرده ممکن است نسبت به شرایط اطراف خود خیلی واقع‌بینانه‌تر باشد تا همسر خود؛ زیرا او مسلماً آگاهی بیشتری نسبت به مسائل اطراف خود دارد، ولی همسرش اگر هم‌پا و هم‌سطح او نباشد، طرز تفکری کاملاً متفاوت نسبت به مسائل گوناگون خواهند داشت و بر همان اساس، واکنش آنها نسبت به این مسائل هم متفاوت خواهد بود.^{۴۶}

پشتوانه تحقیقی متعددی درباره تأثیرگذاری سطح تحصیلات زوجین بر رضامندی زناشویی وجود دارد. نیومن و نیومن^{۴۷} به نقل از کار،^{۴۸} سطح تحصیلات بالا و نیز موقعیت اجتماعی - اقتصادی بالا را از عوامل مؤثر در رضایت زناشویی می‌دانند و معتقدند: جایی که این عوامل وجود دارند احتمالاً افراد در مهارت حل مسئله بهتر عمل می‌کنند و استرس‌های مزمن کمتری در زندگی دارند.^{۴۹} همچنین مطالعه گرین^{۵۰} در مورد رضامندی پنجاه زوج آمریکایی و آفریقایی مقیم ایالات مریلند نشان داد، بین میزان رضایت از زندگی زناشویی و تحصیلات، رابطه معناداری وجود دارد.^{۵۱} میراحمدی‌زاده و همکارانش^{۵۲} در پژوهش خود یافتند، سطح تحصیلات متقاضیان طلاق به طور معناداری کمتر از سایرین بود. نتایج پژوهش بنی‌جمالی و

همکارانش^{۵۳} نیز نشانگر آن بود که رابطه معناداری بین میزان تحصیلات و موفقیت در زندگی همسران وجود دارد.

در بررسی عوامل مؤثر در تحکیم خانواده و رضایت‌مندی زناشویی که توسط آقامحمدیان، پایان، مطبوع و روستایی انجام گرفت، عامل تحصیلی در کنار عواملی چون عقیدتی، اخلاقی، اقتصادی و جنسی، رابطه معناداری با استحکام زندگی زناشویی نشان دادند.^{۵۴}

در هر حال، تحصیلات زوجین و همسانی یا کم‌بودن اختلاف سطح تحصیلی آنها، می‌تواند به ایجاد توافق میان زن و شوهر کمک کند.^{۵۵}

- طول مدت ازدواج

هر ازدواجی دارای طول عمری است^{۵۶} و این محققان را واداشته است که مراحل را برای آن تعیین کنند. پژوهش‌گرانی مانند *دوال* و *هیل*^{۵۷}، طول زندگی زناشویی یک زوج متأهل که دارای فرزند یا فرزندان هستند را به پنج مرحله تقسیم کرده است؛ مرحله اول: پیوند زناشویی و تشکیل خانواده، مرحله دوم: گسترش - از تولد اولین فرزند تا تولد آخرین فرزند خانواده- مرحله سوم: تثبیت- از مرحله تربیت فرزندان شروع شده و تا زمان جداشدن اولین فرزند از محیط خانه ادامه دارد- مرحله چهارم: مرحله انجام تعهدات از زمان جداشدن اولین فرزند از محیط خانه شروع شده و تا زمان جداشدن آخرین فرزند ادامه دارد و مرحله پنجم: مرحله تنهایی پدر و مادر.^{۵۸}

برخی دیگر، طول زندگی زناشویی را به سه بخش تقسیم کرده‌اند؛ مرحله نخست، پنج سال اول زندگی زناشویی را در بر می‌گیرد. معمولاً زوج‌ها در این فاصله به اواخر دوران بیست‌سالگی و اوایل سی‌سالگی خود می‌رسند. مرحله میانی دوران رشد فرزندان است. این دوران نیز در اواخر چهل‌سالگی و اوایل پنجاه‌سالگی پدر و مادر به پایان می‌رسد و این زمانی است که جوان‌ترین فرزند خانواده برای خود

زندگی مستقل دست و پا کرده است. در نهایت، مرحله سوم که زن و شوهر مجدداً تنها می‌شوند. این دوران نیز با مرگ زن یا شوهر به پایان می‌رسد.^{۵۹} وجود مقطع‌های متفاوت برای ازدواج، محققان را بر آن داشت تا رضامندی زناشویی را در این مقاطع به دست آورند.

در تحقیق طولی که توسط برگس و والین^{۶۰} روی ۴۰۰ زوج انجام شده، نتایج نشان داد بیش از دوسوم زنان و شوهران در سال‌های میانه ازدواج، نسبت به سال‌های اول تا پنجم ازدواج، از سازگاری کمتری برخوردار بودند. آنها در مورد مسائل مهمی مانند پرورش کودکان، مشکلات مالی و روابط با خویشاوندان، کاملاً توافق نداشته و این ناخوشنودی با عدم هماهنگی در تصمیم‌گیری همراه بوده است.^{۶۱} در تحقیق دیگری که توسط پاریس و لاکی^{۶۲} انجام گرفت، نتایج نشان داد رضامندی همسران از زندگی زناشویی، در اواسط سال‌های ازدواج کاهش پیدا می‌کند.^{۶۳} نتایج برخی پژوهش‌ها، از جمله مرور نیومن و نیومن به نقل از کار، نشان می‌دهد، قراردادن در مرحله اولیه یا انتهایی مقاطع چرخه زندگی، یکی از عوامل رضایت زناشویی است و یک علت این مسئله آن است که رضایت زناشویی در طی سال‌های فرزندپروری کاهش می‌یابد.^{۶۴} تحقیق اسپانیر^{۶۵} نیز نتایج این تحقیقات را مورد تأیید قرار داده و نشان می‌دهد رضایت از زندگی زناشویی در هنگامی که فرزندان از خانواده جدا می‌شوند و زندگی مستقلی تشکیل می‌دهند، بیشتر از زمانی است که آنها در خانه حضور دارند.^{۶۶}

- سن ازدواج و تفاوت سنی

معمولاً در همه جوامع برای ازدواج، یک پایه سنی حداقلی وجود دارد که در قوانین مدون یا غیرمدون در نظر گرفته می‌شود و افراد تا قبل از رسیدن به آن، به برقراری پیوند زناشویی مجاز نیستند. این پایه سنی معمولاً هم‌زمان با بلوغ جنسی یا اندکی پیش یا پس از آن تعیین می‌گردد، ولی به دلیل آنکه ازدواج به

عنوان شیوه بهنجار ارضای این نیاز، تنها بعد زیستی ندارد و مانند دیگر امور انسانی با فرهنگ شکل گرفته و جهت می‌یابد، معمولاً افزون بر بلوغ جنسی، باید توانمندی لازم برای اداره امور خانواده را داشته باشد و به تعبیری، به بلوغ عقلی و فکری و بلوغ اقتصادی رسیده باشد، به گونه‌ای که فرد بتواند در نظر عرف و قانون، مسئولیت تعهدهای خویش را در قبال دیگران بپذیرد. بدین ترتیب، سن ازدواج در هر جامعه‌ای بر حسب شرایط محیطی، اقتصادی و فرهنگ خاص آن جامعه تبیین می‌گردد.^{۶۷}

صرف نظر از اینکه سن ازدواج چه سنی است و به چه شرایطی بستگی دارد، باید اذعان داشت یکی از عوامل مهم در تداوم ازدواج، سن ازدواج زوجین است. تحقیقات نشان داده هر چه سن ازدواج پایین‌تر باشد، احتمال از هم گسیختگی خانواده بیشتر می‌شود؛ زیرا در سنین پایین، افراد از قابلیت‌های لازم برای ایفای نقش همسری بی‌بهره‌اند.^{۶۸}

کرو و ریڈلی^{۶۹} نیز معتقدند امکان شکست ازدواج در سنین پایین، بدون توجه به مدت آن بیشتر است.^{۷۰} در این زمینه پشتوانه تحقیقی نیز وجود دارد.

مطالعه میراحمدی‌زاده و همکاران^{۷۱} در تأیید این مطلب نشان داد، هم میانگین سن ازدواج در زنان متقاضی طلاق کمتر از گروه غیرمتقاضی بود و هم میانگین سنی متقاضیان طلاق به طور معناداری از سایرین کمتر بود. نتایج پژوهش صادق‌مقدم^{۷۲} نیز که با عنوان «میزان رضایت از زندگی زناشویی در زنان شاغل و خانه‌دار و همسران آنها» انجام گرفت، نشان داد بین سن ازدواج در زنان شاغل و رضایت‌مندی از زندگی زناشویی، ارتباط معناداری وجود دارد.

ازدواج در سنین پایین، گاه موجبات بزه‌کاری را فراهم می‌آورد. مطالعه ربیعی‌زاده در مورد برخی از زنان بزه‌کار در سال ۱۳۷۶ نشان داد، حدود

نیمی (۸/۷۵ درصد) از پاسخ‌گویان، در سنین کمتر از ۱۴ سالگی ازدواج کرده‌اند و ۴/۴۳ درصد نیز سن ازدواج آنها بین ۱۵ تا ۱۹ سالگی بوده است.^{۷۳}

با اینکه استحکام خانواده در ازدواج‌هایی با سنین پایین با مشکل مواجه است، در عین حال ازدواج در سنین بسیار بالا نیز توصیه نمی‌شود؛ چون ازدواج در سنین بسیار بالا، خطر طلاق را افزایش می‌دهد.^{۷۴}

یکی دیگر از عوامل جمعیت‌شناختی، تفاوت سنی زوجین است. هرچند برخی از مؤلفان در حوزه خانواده و ازدواج، نزدیکی سن را یکی از بنیادی‌ترین عوامل برای پیوند زناشویی به حساب آورده‌اند^{۷۵} با این حال، در تعیین مرزهایی که اختلاف سنی نباید از آن فراتر رود، وحدت نظر وجود ندارد. به عقیده برنارد،^{۷۶} بیشترین خرسندی برای زنان هنگامی حاصل می‌شود که با مردی ازدواج کند که ۵ سال تا ۶ سال، سالمندتر از ایشان باشد و برای مردان همین خرسندی هنگامی به وجود می‌آید که میان صفر تا ۱۰ سال بزرگ‌تر از همسرانشان باشند.^{۷۷} به اعتقاد دژکام، اختلاف سنی در ازدواج تا حدود ۵ سال مناسب است؛ البته استثنا نیز وجود دارد، اما چون سن از جنبه‌های روانی و فیزیولوژیکی می‌تواند در ارتباطات زناشویی تأثیرگذار باشد، تفاوت زیاد آن می‌تواند در شادکامی زناشویی، تأثیرات سوئی به دنبال داشته باشد. این اعتقاد که شوهر کمی بزرگ‌تر از زن باشد ریشه در عوامل متعددی دارد که به دو مورد از آنها اشاره می‌شود:

۱. دختران از لحاظ زیستی چند سال زودتر از پسران به بلوغ جنسی می‌رسند، همان‌گونه که زنان زودتر از مردان، قابلیت باروری را از دست می‌دهند و تمایلات جنسی در مردان دیرتر از زنان فروکش می‌کند. احتمالاً از این‌رو، دختران باید چند سال زودتر از پسران ازدواج می‌کرده‌اند تا از اوائل دوره‌ای که هیجان جنسی و قابلیت باروری در آنها بروز می‌کند، شوهردار بوده و در آخر دوره نیز تقریباً هم‌زمان با شوهران خود، از فعالیت جنسی فاصله گیرند.

۲. تقریباً در همه جوامع، مردان مسئول اصلی تأمین مخارج مالی خانواده‌اند. این مسئولیت موجب می‌شود آنان تا آن زمان که از جهت اقتصادی، آمادگی تأمین و اداره خانواده را نداشته باشند، نتوانند ازدواج کنند، مگر در موارد خاصی که والدین تأمین مالی خانواده نوپای فرزند خود را بر عهده بگیرند، اما از ناحیه دختران این الزام اقتصادی وجود نداشته و می‌توانند پس از بلوغ ازدواج کنند.^{۷۸}

اگر اختلاف و تفاوت سنی زوجین متناسب نبوده و فاصله سنی زوجین تفاوت فاحش داشته باشد، احتمال آسیب به سلامت و دوام خانواده بسیار افزایش می‌یابد؛ چراکه فاصله سنی زیاد بین زوجین، فاصله عمیق اجتماعی را به همراه خواهد داشت؛ به عبارت دیگر، دو نفر از دو نسل متفاوت خواهند بود. کارلسون^{۷۹} در این زمینه معتقد است: چون انتظارات و شیوه نگرش اشخاص در سنین متفاوت فرق می‌کند، افرادی که دارای سن متفاوت هستند در فرهنگ و اندیشه ایشان نیز تفاوت وجود دارد؛ از این‌رو، تفاوت وسیع سنی با خود، تفاوت‌های وسیع فرهنگی و جهان‌بینی را به همراه خواهد آورد و بر بنای زوجیت و سعادت زناشویی، تأثیر خواهد گذاشت.^{۸۰}

نتیجه مطالعه صادق‌مقدم^{۸۱} در مورد میزان تفاوت سنی زنان خانه‌دار با همسران خود، نشان داد، با بالا رفتن میزان تفاوت سنی زنان خانه‌دار با همسران خود، میزان رضامندی زناشویی آنان کاهش می‌یابد.

با توجه به یافته‌های پیشین، این پژوهش به دنبال بررسی رابطه رضامندی زناشویی بر اساس معیارهای دینی با عوامل جمعیت‌شناختی (تحصیلات، طول مدت ازدواج، سن ازدواج و تفاوت سنی) است.

روش تحقیق

جامعه آماری

روش تحقیق پژوهش حاضر، توصیفی از نوع همبستگی است و جامعه آماری

این پژوهش، مشتمل بر کلیه دانش‌پژوهان مرد متأهل دارای ۲۰ تا ۵۰ سال مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی علیه السلام، در سطح کارشناسی و کارشناسی ارشد ۸۷ - ۸۶ می‌باشد، که دست‌کم یک سال از ازدواج آنها گذشته باشد.

حجم نمونه

با توجه به ماهیت پژوهش حاضر، که از نوع همبستگی می‌باشد ۱۱۰ پرسش‌نامه مورد تجزیه و تحلیل نهایی قرار گرفت. این تعداد با عنایت به عدم عودت برخی از پرسش‌نامه‌ها و ناقص بودن تعدادی دیگر، از بین ۲۰۰ پرسش‌نامه توزیع شده به دست آمده است.

روش نمونه‌گیری

روش نمونه‌گیری در این پژوهش، نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای بوده است. در این روش، ابتدا از بین ۱۲ رشته تحصیلی فعال، ۵ رشته تحصیلی اقتصاد، مدیریت، علوم تربیتی، کلام و دین‌شناسی و روان‌شناسی به صورت تصادفی انتخاب و سپس از بین کلاس‌های موجود در این رشته‌ها در دو سطح کارشناسی و کارشناسی ارشد، ۱۰ کلاس به صورت تصادفی انتخاب گردید. بدین ترتیب، کل افراد کلاس‌ها - که شامل ۲۰۰ نفر بوده - نمونه پژوهش حاضر را تشکیل دادند. آن‌گاه با مراجعه به کلاس‌ها و ارائه توضیح درباره پژوهش و مزایای آن، از ایشان خواسته شد تا در انجام این پژوهش همکاری نمایند. که از بین ایشان، پرسش‌نامه ۱۱۰ نفر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

روش جمع‌آوری داده‌ها

به منظور گردآوری اطلاعات، محقق با مراجعه به کلاس‌هایی که از قبل به طور تصادفی انتخاب شده بودند و با ارائه توضیحات لازم درباره پژوهش، پرسش‌نامه رضامندی زناشویی را به ایشان ارائه داد و از آنها خواسته شد با دقت و امانت به

آنها پاسخ دهند و مشخصات جمعیت‌شناختی از قبیل سن، مقطع تحصیلی، طول مدت ازدواج و اختلاف سنی را هم در جداول مربوطه درج نمایند. از آزمودنی‌ها درخواست شد بعد از پر نمودن پرسش‌نامه، آن را در محل از پیش تعیین‌شده قرار دهند.

ابزار پژوهش

پرسش‌نامه رضامندی زناشویی (اسلامی)

با توجه به فضای مذهبی جامعه ما و ضرورت مداخله‌های مذهبی برای بهبود شرایط خانوادگی، محقق اقدام به ساخت آزمونی درباره رضامندی زناشویی می‌نماید. هدف از تهیه این تست، ارزیابی زمینه‌های بالقوه مشکل‌زا و شناسایی زمینه‌های قوت و پرباری رابطه زناشویی در حیطه مؤلفه‌های دینی می‌باشد. همچنین از این پرسش‌نامه می‌توان برای تشخیص زوج‌هایی استفاده کرد که نیاز به مشاوره و تقویت رابطه خود دارند.

روش ساخت

پژوهش‌گر در ابتدا با بررسی تحقیقات گوناگون داخلی و خارجی درباره مؤلفه‌های رضامندی زناشویی و واریس متون دینی، اعم از قرآن و روایات، در زمینه مسائل زناشویی و خانوادگی، به مؤلفه‌هایی در این زمینه دست یافت. بدین ترتیب در گام اول آزمون‌سازی، آیات و روایات مربوط گردآوری شده، سپس به توصیف هر یک از مؤلفه‌ها پرداخته شد. این وهله برای رفع ابهام از مؤلفه‌های مذکور، به نحوی که برای دیگران قابل درک باشد، در نظر گرفته شد. تدارک ساختار سؤال‌ها از توصیف‌های مذکور، گام بعدی محقق بود. تعداد ۸۰ سؤال از روایات و آیات مد نظر، تهیه گردیده و به سه تن از متخصصان علوم دینی که در حوزه مسائل روان‌شناسی و خانوادگی نیز آگاهی داشتند ارائه شد. از بین ۸۰ آیه

و روایت و سؤال مطرح‌شده، ۵۰ سؤال که از نظر متخصصان علوم دینی بیشترین ارتباط را با مباحث خانوادگی از منظر دین داشت، انتخاب و به دو نفر از متخصصان روان‌شناسی که دارای سابقه کار بالینی در حوزه مسائل خانواده بودند، ارائه شد. در نهایت، پس از تأیید نظر متخصصان علوم دینی و روان‌شناسی، آزمون در سطح محدودی اجرا گردید تا مواردی که احتمالاً درک آنها برای آزمودنی مبهم بود، مورد بررسی مجدد قرار گیرد.

مؤلفه‌های آزمون

این آزمون دارای ۱۰ مؤلفه و ۵۰ سؤال می‌باشد که سهم هر یک از مؤلفه‌ها ۵ سؤال می‌باشد که توصیف آن به این شرح است:

۱. ارتباط کلامی (سؤالات ۱، ۲، ۳، ۵ و ۱۵)؛ این مقیاس به رفتارهای کلامی همسران در تعامل با یکدیگر از منظر دینی مربوط می‌شود. رعایت عفت و ادب در کلام و پرهیز از آزاررساندن توسط زبان و ابراز محبت کلامی، از خصیصه‌های این خرده مقیاس است. نمره بالا نشان‌دهنده وجود رابطه کلامی سالم بین زوجین است.

۲. پایبندی‌های مذهبی (سؤالات ۶ - ۱۰)؛ این مقیاس، میزان توجه همسران به مبدأ متعال و رعایت حریم خداوند را در زندگی زناشویی می‌سنجد. نمره بالا در این مقیاس، نشانگر تعهد همسران در ادای وظایفشان و ملاک‌بودن مذهب و پایبندی به آن در زندگی زناشویی می‌باشد.

۳. حل تعارض (سؤالات ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴ و ۴)؛ این مقیاس به احساسات، اعتقادات و نگرش‌های شخص در خصوص به وجود آمدن یا حل تعارض مربوط می‌شود. نمره بالا در این مقیاس نشان‌دهنده وجود توافق در زندگی زناشویی و ظرفیت حل تعارض از راه‌های معقول می‌باشد.

۴. مدیریت مالی (سؤالات ۱۶ - ۲۰)؛ این مقیاس به نحوه اداره امور مالی زندگی زناشویی و نگرش‌های همسران نسبت به نوع مدیریت مالی منزل مربوط می‌شود. نمره بالا در این مقیاس، نشانگر مدیریت خوب امور مالی و رضایت همسر از این نوع مدیریت است.

۵. روابط جنسی (سؤالات ۲۱ - ۲۵)؛ این مقیاس نگرش‌ها و نگرانی‌های همسر را در رابطه با روابط جنسی می‌سنجد. نمره بالا در این مقیاس نشانگر عدم وجود مشکل جدی در این باره و احساس رضایت همسران از این رابطه است.

۶. فعالیت‌های اوقات فراغت (سؤالات ۲۶ - ۲۹ و ۳۴)؛ این مقیاس، ترجیحات زن و شوهر درباره فعالیت‌های اوقات فراغت و گذران آن در کنار همسر را ارزیابی می‌کند. نمره بالا در این مقیاس نشان‌دهنده انعطاف‌پذیری و توافق درباره استفاده از زمان‌های فراغت و احساس رضایت از کنارهم‌بودن در این اوقات است.

۷. مسائل شخصیتی (سؤالات ۳۰ - ۳۳ و ۳۵)؛ این مقیاس، رضایت یا عدم رضایت همسران را از ویژگی‌ها، صفات و رفتارهای هم‌دیگر می‌سنجد. نمره بالا نشان‌دهنده رضایت از ویژگی‌های شخصیتی همسر می‌باشد.

۸. فرزندان و فرزندپروری (سؤالات ۳۶ تا ۴۰)؛ این مقیاس نگرش والدین را نسبت به فرزندان و رضایت یا عدم آنان را در نوع فرزندپروری همسر ارزیابی می‌کند. نمره بالا در این مقیاس، نشانگر نگرش مثبت والدین به فرزندآوری و احساس رضایت از فرزندپروری همسر است.

۹. نقش زن و مرد (سؤالات ۴۱ - ۴۵)؛ این مقیاس، نحوه ایفای نقش زن و شوهر در زندگی و رضایت زن یا شوهر از انجام وظایف توسط طرف مقابل را ارزیابی می‌کند. نمره بالا در این مقیاس، نشان‌دهنده ایفای مسئولیت زن یا شوهر و احساس رضایت از طرف مقابل در این مورد می‌باشد.

۱۰. صله ارحام (سؤالات ۴۶ - ۵۰)؛ این مقیاس، نگرش و کنش همسران را در رابطه با رفت و آمد با اقوام و فامیل می‌سنجد. نمره بالا در این مقیاس، نشان‌دهنده نگرش مثبت به این‌گونه روابط و احساس رضایت از آن است.

اعتبار

از مسائل مهم در آزمون‌سازی، اعتبار است. این اصطلاح، مفاهیمی مانند ثبات یا هماهنگی، اعتمادپذیری، پیش‌بینی‌پذیری، همگونی، حساسیت، وقت، تکرارپذیری و بازپدیدآوری را دربرمی‌گیرد.^{۸۲} محقق برای برآورد اعتبار پرسش‌نامه رضامندی‌زناشویی، از طریق دونیمه‌سازی و ثبات‌درونی (آلفای کرونباخ)، اقدام نموده است. نتایج نشان می‌دهد، پرسش‌نامه از اعتبار نسبتاً بالایی برخوردار است.

روایی

مقصود از روایی پرسش‌نامه آن است که وسیله مزبور، واقعاً بتواند خصیصه مورد مطالعه را اندازه بگیرد و نه متغیر دیگری را.^{۸۳} محقق از دو روش روایی محتوایی و روایی وابسته به ملاک از نوع همزمان نسبت، به برآورد روایی این آزمون اقدام نموده است. نتایج نشان می‌دهد، پرسش‌نامه از روایی بالایی برخوردار است.

شیوه نمره‌گذاری

برای هر یک از سؤال‌های این پرسش‌نامه، پنج گزینه منظور شده است. گزینه سؤال‌ها عبارت‌اند از: همیشه، اغلب اوقات، گاهی، به ندرت و هرگز، بجز سؤالات ۹، ۱۰، ۲۶، ۳۵، ۳۹ و ۴۰.

نمره‌گذاری سؤال‌ها به صورت ۴، ۳، ۲، ۱ و ۰ است. حداکثر نمره آزمودنی در این پرسش‌نامه، برابر با ۲۰۰ است. نمره بالاتر، نشانه رضامندی بیشتر زناشویی است. پاسخ‌نامه به صورت یک برگ جدا، در اختیار آزمودنی قرار می‌گیرد.

روش تجزیه و تحلیل داده

برای اعتباریابی پرسشنامه رضامندی زناشویی، از ضریب همسانی درونی (آلفای کرونباخ) و ضرایب اسپیرمن براون و ضریب دونیمه‌سازی گاتمن و برای به دست آوردن روایی پرسشنامه رضامندی زناشویی، از روش همبستگی اسپیرمن و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. در مورد مقایسه میانگین گروه‌های گوناگون، از لحاظ تحصیلی، اختلاف سنی و طول مدت ازدواج، از روش‌های آماری همچون آزمون T، تحلیل واریانس و آزمون توکی با کمک برنامه نرم‌افزاری SPSS استفاده شده است.

یافته‌ها

چنان که گفته شد، برای به دست آوردن اعتبار پرسشنامه، از روش ضریب همسانی درونی (آلفای کرونباخ) و از روش دونیمه‌کردن استفاده شده است. در جداول (۱) و (۲)، ضریب همسانی درونی گویه‌های پرسشنامه رضامندی زناشویی اسلامی و آماره‌های پرسشنامه رضامندی زناشویی اسلامی مشاهده می‌شود.

جدول (۱): ضریب همسانی درونی گویه‌های پرسشنامه رضامندی زناشویی اسلامی

تعداد گویه‌ها	آلفای کرونباخ	آلفای کرونباخ گویه‌های استاندارد شده
۵۰	۸۷/۰	۸۷۵/۰

همان گونه که در جدول (۱) مشاهده می‌شود، ضریب همسانی درونی گویه‌های پرسشنامه رضامندی زناشویی اسلامی، برابر با ۸۷/۰ می‌باشد.

جدول (۲): آماره‌های پرسشنامه رضامندی زناشویی اسلامی

تعداد گویه‌ها	انحراف استاندارد	واریانس	میانگین
۵۰	۰۱۵/۱۶	۴۸۷/۲۵۶	۳/۱۳۸

همان گونه که در جدول (۲) مشاهده می‌شود، میانگین پرسشنامه مذکور برابر با ۳/۱۳۸ و انحراف استاندارد آن برابر با ۰۱۵/۱۶ می‌باشد.

همچنین در جدول (۳) و (۴)، ضریب همسانی درونی گویه‌های دو نیمه پرسش‌نامه رضامندی زناشویی اسلامی و آماره‌های دو نیمه پرسش‌نامه رضامندی زناشویی اسلامی، برای بررسی اعتبار پرسش‌نامه رضامندی زناشویی مشاهده می‌شود. همان گونه که مشاهده می‌شود، ضرایب اسپیرمن براون در صورت تساوی و عدم تساوی تعداد گویه‌ها ۰/۸۱۶ و با استفاده از ضریب دونیمه‌سازی گاتمن ۰/۸۱۵ می‌باشد.

جدول (۳): ضریب همسانی درونی گویه‌های دو نیمه پرسش‌نامه رضامندی زناشویی اسلامی

۸۱۶/۰	در صورت تساوی تعداد گویه‌ها	ضرایب اسپیرمن براون
۸۱۶/۰	در صورت عدم تساوی تعداد گویه‌ها	
۸۱۵/۰	ضریب دونیمه‌سازی گاتمن	

جدول (۴): آماره‌های دو نیمه پرسش‌نامه رضامندی زناشویی اسلامی

تعداد گویه‌ها	انحراف استاندارد	واریانس	میانگین	
۲۵	۴۷۴/۸	۸۱/۷۱	۲۳/۷۰	بخش اول
۲۵	۹۵۲/۸	۱۴۱/۸۰	۰۷/۶۸	بخش دوم
۵۰	۰۱۵/۱۶	۴۸۷/۲۵۶	۳/۱۳۸	هر دو بخش

همچنین برای محاسبه روایی محتوایی، پرسش‌نامه رضامندی زناشویی اسلامی به دو نفر از متخصصین خانواده درمانی ارائه شده و از ایشان خواسته شد نظر خود را درباره اینکه این سؤالات تا چه میزان می‌تواند رضامندی زناشویی را بسنجد در قالب مقیاس لیکرت بیان کنند. روایی محتوایی آزمون با استفاده از روش همبستگی اسپیرمن در حدود ۰/۹۰. به دست آمده است که در سطح $(p < /0001)$ معنی دار است.

همچنین روایی وابسته به ملاک از نوع همزمان نیز با استفاده از تست معادل به دست آمد. برای بررسی این نوع روایی، ضریب همبستگی میان نمره کل آزمون مذکور با نمره کل پرسش‌نامه رضامندی زناشویی انریچ محاسبه شد، که

در جداول (۵) و (۶) ویژگی‌های آماری و ضریب همبستگی ۷۲۶/۰ در سطح معناداری کمتر از ۰/۰۱ ارائه شده است.

جدول (۵): آماره‌های پرسش‌نامه‌های رضامندی زناشویی اسلامی و انریچ

تعداد	انحراف استاندارد	میانگین	
۳۰	۳۲۹/۲۰	۷/۱۵۶	نمره کل رضامندی زناشویی انریچ
۳۰	۱۵۲/۱۴	۹۳/۱۳۵	نمره کل رضامندی زناشویی اسلامی

جدول (۶): ضرایب همبستگی نمرات کل رضامندی زناشویی اسلامی و انریچ

نمره کل رضامندی زناشویی اسلامی	نمره کل رضامندی زناشویی انریچ		
۷۲۶/۰ (**)	۱	همبستگی پیرسون	نمره کل رضامندی زناشویی انریچ
۰۰۰/۱/۰	-	سطح معناداری (دو دامنه)	
۳۰	۳۰	تعداد	
۱	۷۲۶/۰ (**)	همبستگی پیرسون	نمره کل رضامندی زناشویی اسلامی
-	۰۰۰/۱/۰	سطح معناداری (دو دامنه)	
۳۰	۳۰	تعداد	

سطوح معناداری در سطح کمتر از ۰/۰۱ معنادار هستند.

میزان تحصیلات و رضامندی زناشویی اسلامی

جدول (۷): ویژگی‌های آماری آزمودنی‌های پژوهش بر اساس میزان تحصیلات و نمره رضامندی زناشویی اسلامی

انحراف استاندارد	میانگین	تعداد	میزان تحصیلات	
۴۴۷/۱۵	۸۹/۱۳۶	۶۳	لیسانس	رضامندی زناشویی اسلامی
۷۲۶/۱۶	۱۹/۱۴۰	۴۷	فوق لیسانس	

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، نمرات رضامندی زناشویی آزمودنی‌های مقطع لیسانس، دارای میانگین ۸۹/۱۳۶ و انحراف استاندارد ۴۵/۱۵ و نمرات رضامندی زناشویی آزمودنی‌های مقطع فوق لیسانس، دارای میانگین ۱۹/۱۴۰ و انحراف استاندارد ۷۳/۱۶ است.

در جدول (۸)، نتایج آزمون t برای مقایسه میانگین نمرات رضامندی زناشویی اسلامی آزمودنی‌های پژوهش، بر اساس میزان تحصیلات آنها در دو مقطع لیسانس و فوق‌لیسانس ارائه شده است.

جدول (۸): مقایسه نمرات رضامندی زناشویی اسلامی آزمودنی‌های پژوهش بر اساس میزان تحصیلات

		آزمون برابری واریانس‌های لیونس					
تفاوت خطای استاندارد	تفاوت میانگین	سطح معناداری (دو دامنه)	درجه آزادی	t	سطح معناداری	F	
۰۸۵/۳	-۳۰۳/۳	۲۸۷/۰	۱۰۸	-۰۷۱/۱	۳۹۲/۰	۷۳۸/۰	رضامندی زناشویی اسلامی با فرض برابری واریانس‌ها
۱۲۱/۳	-۳۰۳/۳	۲۹۳/۰	۹۴/۷۱۳	-۰۵۸/۱			با فرض عدم برابری واریانس‌ها

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، واریانس نمرات دو گروه بر اساس آزمون لیونس برابر نیست و همچنین دو گروه از لحاظ میزان رضامندی زناشویی، تفاوت معناداری ندارند.

تحلیل واریانس یک‌راهه طول مدت ازدواج و رضامندی زناشویی اسلامی

جدول (۹): ویژگی‌های آماری آزمودنی‌های پژوهش بر اساس طول مدت ازدواج و نمره رضامندی زناشویی اسلامی

تعداد	انحراف استاندارد	میانگین	طول مدت ازدواج
۴۲	۹۲۴/۱۵	۱۹/۱۴۳	۱-۵ سال
۵۴	۸۵۳/۱۵	۴۴/۱۳۴	۶-۱۰ سال
۱۱	۰۷۸/۱۴	۱۳۶	۱۱-۱۵ سال
۳	۰۸۳/۸	۶۷/۱۴۷	بیش از ۱۵ سال
۱۱۰	۰۱۵/۱۶	۳/۱۳۸	کل

در قسمت پایین، نتایج تحلیل واریانس تغییرات بین گروهی آزمودنی‌های پژوهش بر اساس طول مدت ازدواج در جدول (۱۰) ارائه شده است، که میزان F با درجات آزادی ۳ و ۱۱۰ برابر با $۹۱۲/۲$ است که در سطح کمتر از $۰/۰۵$ معنادار است.

جدول (۱۰): نتایج تحلیل واریانس تغییرات بین گروهی آزمودنی‌های پژوهش

منبع واریانس	مجموع مربعات نوع ۳	درجه آزادی	مربع میانگین	F	سطح معناداری
بین گروه‌ها	۶۲۴/۲۱۲۸	۳	۵۴۱/۷۰۹	۹۱۲/۲	۰۳۸/۰
داخل گروه‌ها	۴۷۶/۲۵۸۲۸	۱۰۶	۶۶۵/۲۴۳		
کل	۲۱۳۱۹۱۵	۱۱۰			

با توجه به معنادار بودن F با استفاده از آزمون توکی، مشخص گردید فقط اختلاف میزان رضامندی زناشویی بین افرادی که ۱ - ۵ سال از ازدواجشان می‌گذرد، در سطح معناداری کمتر از $۰/۰۵$ بیش از کسانی است که ۶ - ۱۰ سال است که ازدواج کرده‌اند.

جدول (۱۱): نتایج آزمون توکی برای مقایسه‌های زوجی نمرات آزمودنی‌های پژوهش

طول مدت ازدواج I	طول مدت ازدواج J	تفاوت میانگین (I-J)	خطای استاندارد	سطح معناداری
۱-۵ سال	۶-۱۰ سال	۷۵/۸ (*)	۲۱۲/۳	۰۳۷/۰
	۱۱-۱۵ سال	۱۹/۷	۲۸۷/۵	۵۲۷/۰
	بیش از ۱۵ سال	-۴۸/۴	۳۲۹/۹	۹۶۳/۰
۶-۱۰ سال	۱-۵ سال	-۷۵/۸ (*)	۲۱۲/۳	۰۳۷/۰
	۱۱-۱۵ سال	-۵۶/۱	۱۶۴/۵	۹۹/۰
	بیش از ۱۵ سال	-۲۲/۱۳	۲۵۹/۹	۴۸۵/۰
۱۱-۱۵ سال	۱-۵ سال	-۱۹/۷	۲۸۷/۵	۵۲۷/۰
	۶-۱۰ سال	۵۶/۱	۱۶۴/۵	۹۹/۰
	بیش از ۱۵ سال	-۶۷/۱۱	۱۶۷/۱۰	۶۶۱/۰
بیش از ۱۵ سال	۱-۵ سال	۴۸/۴	۳۲۹/۹	۹۶۳/۰
	۶-۱۰ سال	۲۲/۱۳	۲۵۹/۹	۴۸۵/۰
	۱۱-۱۵ سال	۶۷/۱۱	۱۶۷/۱۰	۶۶۱/۰

تحلیل واریانس یکراهه اختلاف سنی و رضامندی زناشویی اسلامی

جدول (۱۲): ویژگی‌های آماری آزمودنی‌های پژوهش بر اساس تفاوت سنی و نمره رضامندی زناشویی اسلامی

تعداد	انحراف استاندارد	میانگین	تفاوت سنی
۵۶	۷۹۳/۱۵	۵۲/۱۳۵	۱-۳ سال
۳۸	۴۶۷/۱۵	۱۶/۱۳۹	۴-۶ سال
۱۳	۹۴/۱۳	۱۴۳	۷-۹ سال
۳	۶۰۵/۲۲	۱۵۹	۱۰-۱۲ سال
۱۱۰	۰۱۵/۱۶	۳/۱۳۸	کل

در جدول (۱۳)، نتیجه آزمون تحلیل واریانس برای معناداری تفاوت میانگین‌های گروه‌های متفاوت آزمودنی‌ها از نظر نمره کلی رضامندی زناشویی و تفاوت سنی زوجین ارائه شده است، همان گونه که مشاهده می‌شود، تفاوت میانگین‌های گروه‌های متفاوت آزمودنی‌ها از نظر تفاوت سنی زوجین، معنادار است ($F_{77/2} = 0.05 > p$).

جدول (۱۳): نتایج تحلیل واریانس تغییرات بین گروهی آزمودنی‌های پژوهش

منبع	مجموع مربعات نوع ۳	درجه آزادی	مربع میانگین	F	سطح معناداری
بین گروه‌ها	۰۶۵/۲۰۳۴	۳	۰۲۲/۶۷۸	۷۷۲/۲	۰۴۵/۰
داخل گروه‌ها	۰۳۵/۲۵۹۲۳	۱۰۶	۵۵۷/۲۴۴		
کل	۲۱۳۱۹۱۵	۱۱۰			

در جدول (۱۳)، نمره F آزمودنی‌ها بر اساس تحلیل واریانس ارائه شده است که در سطح آماری کمتر از ۰۵/۰ معنادار است، اما مقایسه‌های زوجی هر یک از زیرگروه‌ها با آزمون توکی، که یکی از محافظه‌کارانه‌ترین و قوی‌ترین روش‌های مقایسه می‌باشد، معنادار نیست، ولی با آزمون LSD ، که کمترین میزان تفاوت میان گروه‌ها را نمایش می‌دهد، در سطح معناداری کمتر از ۰۵/۰ معنادار است، گرچه این آزمون، معیار معناداری کمتری دارد و نتایج معناداری بیشتری را نشان می‌دهد.

در جدول (۱۴)، نتایج آزمون LSD برای مقایسه گروه‌ها از نظر تفاوت سنی با همسر در آزمودنی‌های پژوهش ارائه شده است. همان گونه که در جدول مشخص شده است، رضامندی زناشویی گروهی که با همسرشان ۳-۱ سال تفاوت سنی دارند، با گروهی که با همسرشان ۱۰-۱۲ سال تفاوت سنی دارند، از نظر آماری تفاوت معنادار دارند، به گونه‌ای که رضامندی زناشویی گروه اول کمتر است. همچنین رضامندی زناشویی گروهی که با همسرشان ۶-۴ سال تفاوت سنی دارند، از نظر آماری تفاوت معناداری با گروهی که با همسرشان ۱۰-۱۲ سال تفاوت سنی دارند، دارد، به گونه‌ای که رضامندی زناشویی گروه اول کمتر است.

جدول (۱۴): مقایسه‌های چندگانه تفاوت سنی زوجین با آزمون تعقیبی LSD

تفاوت سنی زوجین (I)	تفاوت سنی زوجین (J)	تفاوت میانگین (I-J)	خطای استاندارد	سطح معناداری
۱-۳ سال	۴-۶ سال	-۶۴/۳	۲۰۶/۳	۲۵۹/۰
	۷-۹ سال	-۴۸/۷	۶۹۶/۴	۱۱۵/۰
	۱۰-۱۲ سال	*-۴۸/۲۳	۰۴/۹	۰۱۱/۰
۴-۶ سال	۱-۳ سال	۶۴/۳	۲۰۶/۳	۲۵۹/۰
	۷-۹ سال	-۸۴/۳	۹۰۱/۴	۴۳۵/۰
	۱۰-۱۲ سال	*-۸۴/۱۹	۱۴۸/۹	۰۳۳/۰
۷-۹ سال	۱-۳ سال	۴۸/۷	۶۹۶/۴	۱۱۵/۰
	۴-۶ سال	۸۴/۳	۹۰۱/۴	۴۳۵/۰
	۱۰-۱۲ سال	-۱۶	۷۷۱/۹	۱۰۵/۰
۱۰-۱۲ سال	۱-۳ سال	*۴۸/۲۳	۰۴/۹	۰۱۱/۰
	۴-۶ سال	*۸۴/۱۹	۱۴۸/۹	۰۳۳/۰
	۷-۹ سال	۱۶	۷۷۱/۹	۱۰۵/۰

* تفاوت میانگین‌ها در سطح برابر یا کمتر از ۰۵/۰ معنادار است.

بحث و نتیجه‌گیری

رضامندی زناشویی و تحصیلات: نتایج تحقیقات متعدد حاکی از آن است که تحصیلات نقش مهمی در زندگی زناشویی ایفا می‌کند. برای مثال، نیومن و نیومن^{۸۴} به نقل از کار، سطح تحصیلات بالا و نیز موقعیت اجتماعی - اقتصادی بالا را از عوامل مؤثر در رضایت زناشویی می‌دانند.^{۸۵} مطالعه گرین^{۸۶} در مورد رضامندی ۵۰ زوج آمریکایی - آفریقایی مقیم ایالات مریلند نشان داد، بین میزان رضایت از زندگی زناشویی و تحصیلات رابطه معناداری وجود دارد.^{۸۷} در پژوهش خانم صدق‌آمیز، تحصیلات زن و همچنین تحصیلات شوهر، از عوامل مؤثر در سازگاری و رضامندی زناشویی شناخته شده است. نتایج پژوهش بنی‌جمالی و همکارانش نیز نشانگر آن بود که رابطه معناداری بین میزان تحصیلات و موفقیت در زندگی همسران وجود دارد. در بررسی عوامل مؤثر در تحکیم خانواده و رضایت‌مندی زناشویی، که توسط آقامحمدیان و همکارانش^{۸۸} انجام گرفت، عامل تحصیلی در کنار عواملی چون عقیدتی، اخلاقی، اقتصادی و جنسی، رابطه معناداری با استحکام زندگی زناشویی نشان دادند. از سوی دیگر، نبود تحصیلات و یا تفاوت فاحش زوجین از لحاظ تحصیل، زمینه بروز اختلاف و حتی طلاق را فراهم می‌آورد. برای مثال، میراحمدی‌زاده و همکارانش^{۸۹} در پژوهش خود یافتند، سطح تحصیلات متقاضیان طلاق به طور معناداری کمتر از سایرین بود؛ با اینکه تحقیقات متعددی در زمینه نقش تحصیلات در رضامندی و موفقیت زندگی زناشویی انجام گرفته، اما میزان رضامندی زناشویی در افراد تحصیل کرده، کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر نشان می‌دهد، بین نمرات رضامندی زناشویی افراد با سطح تحصیلات کارشناسی و کارشناسی ارشد، تفاوت وجود دارد و رضامندی گروه اول کمتر است، اما این تفاوت از لحاظ آماری معنادار

نیست. در تبیین این مسئله می‌توان گفت: آنچه موجب نارضایتی و اختلاف بین زوجین می‌شود، نبود تحصیلات و یا اختلاف فاحش بین تحصیلات زوجین است. تفاوت تحصیلات وسیع ممکن است سبب ایجاد احساس حقارت و آزدگی شده و عدم درک صحیح طرفین از یکدیگر را منجر می‌شود؛ چرا که دیدگاه فرد تحصیل‌کرده ممکن است نسبت به شرایط اختلاف خود، خیلی واقع‌بینانه‌تر باشد تا همسر خود؛ زیرا او مسلماً آگاهی بیشتری نسبت به مسائل اطراف خود دارد، ولی همسرش اگر هم‌پا و هم‌سطح او نباشد، طرز تفکری کاملاً متفاوت نسبت به مسائل گوناگون خواهد داشت و بر همان اساس، واکنش آنها نسبت به این مسائل هم متفاوت خواهد بود.^{۹۰} در هر حال، آنچه خواهد توانست به ایجاد توافق میان زن و شوهر کمک کند، تحصیلات زوجین و همسانی یا کم‌بودن اختلاف سطح تحصیلی آنهاست.

رضامندی زناشویی و طول مدت ازدواج: یافته‌های این پژوهش حاکی از ارتباط معنادار بین رضامندی زناشویی و طول مدت ازدواج است. همچنین از یافته‌های این پژوهش می‌توان به تفاوت رضامندی زناشویی گروهی که از ازدواج آنها ۱-۵ سال می‌گذشت، با گروهی که از ازدواج آنها ۶-۱۰ سال می‌گذرد اشاره کرد، به گونه‌ای که رضامندی زناشویی گروه اول، به طور معناداری از گروه دوم بیشتر است. این یافته با نتایج تحقیقات همسو، مشابه است؛ برای مثال، در تحقیقی طولی که توسط برگس و والین روی ۴۰۰ زوج انجام شد، نتایج نشان داد بیش از دوسوم زنان و شوهران در سال‌های میانه ازدواج، نسبت به سال‌های اول تا پنجم ازدواج از سازگاری کمتری برخوردار بودند. یافته‌های تحقیق پارلیس و لاکس هم نشان می‌دهد، رضامندی همسران از زندگی زناشویی در اواسط سال‌های ازدواج کاهش می‌یابد.^{۹۱} نتایج برخی پژوهش‌ها، از جمله نیومن و نیومن به نقل از کار نشان می‌دهد، قرار داشتن در مرحله اولیه یا انتهایی مقاطع

چرخه زندگی یکی از عوامل رضایت زناشویی است.^{۹۲} در تبیین این مسئله می‌توان گفت: زن و شوهر در اواسط سال‌های ازدواج، در مسائل مهمی مانند فرزندپروری، مشکلات مالی و روابط با خویشاوندان همسر، درگیر بوده و کاملاً توافق نداشته و این ناخشنودی با عدم هماهنگی در تصمیم‌گیری همراه می‌باشد،^{۹۳} اما این مسائل در اوائل زندگی به دلیل عدم وجود فرزند و یا کمی سن فرزندان و به تبع، عدم وجود مشکلات مربوط به فرزندپروری و یا به خاطر کم‌بودن مشکلات مالی وجود نداشته و رضامندی زناشویی بین زن و شوهر بیشتر است، اما بعد از گذشت ۱۰ سال از زندگی، معمولاً زوجین با خلق و خوی همدیگر بیشتر آشنا شده و موجبات رنجش همدیگر را فراهم نیاورده و در تصمیم‌گیری‌ها به یک ثبات می‌رسند و از نظر مالی هم، یا به رفاه نسبی رسیده یا با وضعیت موجود، خود را وفق می‌دهند که مجموعه این عوامل، موجب می‌شود رضامندی زوجین افزایش پیدا کند.

رضامندی زناشویی و تفاوت سنی زن و شوهر: نتایج برخی از پژوهش‌ها حاکی از ارتباط رضامندی زناشویی و تفاوت سنی زوجین است، برای مثال، پژوهش خانم صدق‌آمیز نشان داد، تفاوت سنی زن و شوهر به همراه برخی دیگر از عوامل جمعیت‌شناختی مانند: تحصیلات زن و مرد، منزلت شغلی و تعداد فرزندان، با رضایت از زندگی زناشویی رابطه معنادار دارد. نتایج پژوهش حاضر نیز نشان می‌دهد، بین این دو متغیر رابطه وجود دارد. همچنین نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد، هرچه اختلاف سنی زوجین بیشتر باشد، رضامندی زناشویی بیشتر است، به گونه‌ای که رضامندی افرادی که با همسرانشان ۱ - ۳ سال و ۴ - ۶ سال تفاوت سنی دارند، کمتر از افرادی است که با همسرانشان ۱۰ - ۱۲ سال تفاوت دارند. این یافته با نتایج پژوهش برنارد هم‌خوانی دارد. طبق تحقیقات وی، بیشترین خرسندی برای مردان از زندگی زناشویی، زمانی به وجود می‌آید

که میان صفر تا ۱۰ سال بزرگ‌تر از همسرانشان باشند.^{۹۴} البته نتیجه این پژوهش با پژوهش صادق‌مقدم^{۹۵} مخالف است. نتیجه مطالعه ایشان نشان داد، با بالا رفتن میزان تفاوت سنی زنان خانه‌دار با همسران خود، میزان رضامندی زناشویی آنان کاهش می‌یابد. شاید یکی از علت‌های این عدم هم‌خوانی، آزمودنی‌های دو پژوهش باشد؛ چراکه در پژوهش حاضر، کلیه آزمودنی‌ها مرد می‌باشند، و چون مردها در زندگی به دنبال اقتدار و تسلط بر امور زندگی‌اند هر چه قدر که سن همسرشان کوچک‌تر باشد بهتر می‌توانند به این هدف نائل شوند، اما در پژوهش صادق‌مقدم، آزمودنی‌ها زن بوده و زنان معمولاً اقتدار و تسلط کامل مردان را نمی‌پسندند؛ به همین دلیل، هرچه فاصله سنی‌شان با همسرشان کمتر باشد، احساس استبداد و سلطه نکرده و خود را در امور زندگی بیشتر شریک می‌کنند و به تعبیری دیگر برای زنان خرسندی هنگامی حاصل می‌شود که با مردی ازدواج کند که ۵ - ۶ سال سالمندتر از ایشان باشد.^{۹۶}

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

..... پی‌نوشت‌ها

1. Bradbery,N.T. Fincham,D.F.,& Beach,R.S. Research on the nature and determinants of marital satisfaction:A decade in review.*Journal of Marriage and Family*.62, 964 – 980.
۲. خدابخش احمدی و همکاران، «بررسی وضعیت ازدواج و سازگاری زناشویی در بین کارکنان سپاه»، *نشریه طب نظامی*، ش ۷، ۱۳۸۴، ص ۱۴۲.
- 3 Benneer,D.G and Hill,P.C Baker Encyclopedia of Psychology and Counseling. Michigan:Baker Books, P 714.
- 4 Marital compatibility
5. Aluja.A.Barrio,D.V. and Garcia,F.L. *Personality, Social Values, and Marital Satisfaction as Predictors of Clinical and Health Psychology*. 7(3), 725-737
۶. خدابخش احمدی و همکاران، «بررسی وضعیت ازدواج و سازگاری زناشویی در بین کارکنان سپاه»، *نشریه طب نظامی*، ش ۷، ۱۳۸۴، ص ۱۴۲.
۷. ومن ایاته ان خلق لکم من انفسکم ازواجاً لتسکنوا الیها (روم: ۲۱).
۸. خدابخش احمدی و همکاران، «بررسی وضعیت ازدواج و سازگاری زناشویی در بین کارکنان سپاه»، *نشریه طب نظامی*، ش ۷، ۱۳۸۴، ص ۱۴۲.
۹. همان.
۱۰. مجتبی حیدری، *بررسی رابطه جهت‌گیری مذهبی و رضایت از زندگی زناشویی*، ص ۸۰
- 11 Bloom,B.I & Asher,s.J & White,S.W.
۱۲. اندرو سایپنگتون، *بهداشت روانی*، ترجمه حمیدرضا حسین شاهی پرواتی، ص ۲۸۹.
۱۳. خدابخش احمدی و همکاران، «بررسی وضعیت ازدواج و سازگاری زناشویی در بین کارکنان سپاه»، *نشریه طب نظامی*، ش ۷، ۱۳۸۴، ص ۱۴۲.
۱۴. همان.
۱۵. مجتبی حیدری، *بررسی رابطه جهت‌گیری مذهبی و رضایت از زندگی زناشویی*، ص ۷۹.
۱۶. مجتبی حیدری، *بررسی رابطه جهت‌گیری مذهبی و رضایت از زندگی زناشویی*، ص ۷۹.
۱۷. خدابخش احمدی و همکاران، «بررسی وضعیت ازدواج و سازگاری زناشویی در بین کارکنان سپاه»، *نشریه طب نظامی*، ش ۷، ۱۳۸۴، ص ۱۴۲.
۱۸. همان.
- 19 Beach,S.H.
- 20 Weissman.
۲۱. مرضیه موسوی، و دیگران، «اثر بخشی زوج درمانی سیستمی- رفتاری بر افسردگی و رضایت زنان افسرده»، *نشریه تازه‌های علوم شناختی*، س ۸، ش ۲، ۱۳۸۵.
- 22 Sayers,S.L. & Kohn,C. & Fresco,D.M. & Bellack,A & Sarwer,D.B.

۲۳. همان.
۲۴. اندرو ساینگتون، *بهداشت روانی*، ترجمه حمیدرضا حسین شاهی رواتی، ص ۲۸۹.
۲۵. ابراهیم میرشاه جعفری، «شادمانی و عوامل آن» *تازه‌های علوم شناختی*، ش ۳، ۱۳۸۱، ص ۵۵.
۲۶. خدابخش احمدی و همکاران، «بررسی وضعیت ازدواج و سازگاری زناشویی در بین کارکنان سپاه»، *نشریه طب نظامی*، ش ۷، ۱۳۸۴، ص ۱۴۲.
۲۷. همان.
۲۸. همان.
۲۹. مجتبی حیدری، *بررسی رابطه جهت‌گیری مذهبی و رضایت از زندگی زناشویی*، ص ۸۰.
۳۰. همان.
- 31 Wallershtein, J. & blakslee, S.
۳۲. منیژه جاسبی، «بررسی رابطه بین میزان جمعیت در خانواده اصلی و رضایت زناشویی زنان» در: *مجموعه مقالات همایش تقویت نظام خانواده*، ص ۵۰۴.
۳۳. مجتبی حیدری، *بررسی رابطه جهت‌گیری مذهبی و رضایت از زندگی زناشویی*، ص ۸۰.
- 34 Willer, j. L.
۳۵. سوسن صائبی، «بررسی وضعیت خانوادگی و روان‌شناختی زنان زندانی در شهر تهران»، در *مجموعه مقالات تقویت نظام خانواده*، ص ۲۱۲.
۳۶. خدابخش احمدی و همکاران، «بررسی وضعیت ازدواج و سازگاری زناشویی در بین کارکنان سپاه»، *نشریه طب نظامی*، ش ۷، ۱۳۸۴، ص ۱۴۳.
۳۷. همان، ص ۱۴۲.
- 38 Amoto, A & Booth, P
۳۹. منیژه جاسبی و دیگران، «بررسی رابطه بین میزان جمعیت در خانواده اصلی و رضایت زناشویی زنان» در: *مجموعه مقالات همایش تقویت نظام خانواده*، ص ۵۰۳.
- 40 Story, L. B
۴۱. همان.
۴۲. خدابخش احمدی و همکاران «بررسی وضعیت ازدواج و سازگاری زناشویی در بین کارکنان سپاه»، *نشریه طب نظامی*، ش ۷، ص ۱۴۳.
۴۳. همان.
۴۴. خدیوی زند، محمدهدی، «پژوهشی در روسپیگری»، *مجله تازه‌های روان‌درمانی*، ش ۲۹ و ۳۰، ۱۳۸۲، ص ۷۳.
۴۵. حسین عسگری، *نقش بهداشت روان در ازدواج*، ص ۲۶۳.
۴۶. سعید شاملو، *بهداشت روانی*، ص ۶۴.
- 47 Newman & Newman

48 Carr, A.

۴۹. هاجر ترکان و همکاران، «بررسی اثربخشی گروه درمانی به شیوه تحلیل تبادلی بر رضایت زناشویی»، *فصلنامه خانواده‌پژوهشی*، ش ۸، ص ۳۹۶.

50 Green, R. V.

۵۱. فریبا جلیلی، *بررسی و مقایسه عوامل مؤثر در رضامندی زنان شاغل و خانه‌دار از زندگی زناشویی*، ص ۳۶.
 ۵۲. علی‌رضا میراحمدی‌زاده و همکاران، «رضامندی زناشویی و تعیین عوامل تأثیرگذار بر آن در شیراز»، *فصلنامه اندیشه و رفتار*، ش ۴، ص ۵۹.

۵۳. شکوه السادات نبی‌جمالی و همکاران، «ریشه‌یابی عللی از هم‌پاشیدگی خانواده‌ها در رابطه با ویژگی‌های روانی - اجتماعی دختران و پسران قبل از ازدواج»، *مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی*، ش ۱ و ۲، ۱۳۸۳.

۵۴. حمیدرضا آقا محمدیان شعرباف و دیگران، «بررسی عوامل مؤثر در تحکیم خانواده و رضایت‌مندی زناشویی» در *چکیده مقالات همایش تقویت نظام خانواده و آسیب‌شناسی آن*، ص ۱۸.

۵۵. باقر ساروخانی، *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده*، ص ۶۱.

۵۶. سیدنی بلاج، *مقدمه‌ای بر روان‌درمانی*، ترجمه مهدی قراچه‌داغی، ص ۱۶۱.

57 Duall, E. M & Hill, R.

۵۸. سوسن سیف، *تئوری رشد خانواده*، ص ۱۲۸.

۵۹. سیدنی بلاج، *مقدمه‌ای بر روان‌درمانی*، ترجمه مهدی قراچه‌داغی، ص ۱۶۱.

60 Burgess, E. W & Wallin, P.

۶۱. به نقل از سوسن سیف، *تئوری رشد خانواده*، ص ۱۵۳.

62 Paris, B. L. and Luckey, E. B.

۶۳. همان.

۶۴. هاجر ترکان و همکاران، «بررسی اثربخشی گروه درمانی به شیوه تحلیل تبادلی بر رضایت زناشویی»، *فصلنامه خانواده‌پژوهشی*، ش ۸، ص ۳۹۶.

65 Spanier, C. B.

۶۶. سوسن سیف، *تئوری رشد خانواده*، ص ۱۶۲.

۶۷. حسین بستان، *اسلام و جامعه‌شناسی خانواده*، ص ۲۱.

۶۸. علیرضا میراحمدی‌زاده و همکاران، «رضامندی زناشویی و تعیین عوامل تأثیرگذار بر آن در شیراز»، *فصلنامه اندیشه و رفتار*، ش ۴، ص ۶۰.

69 Crowe, M. & Ridly, J.

۷۰. هاجر ترکان و دیگران، «بررسی اثربخشی گروه درمانی به شیوه تحلیل تبادلی بر رضایت زناشویی»، *فصلنامه خانواده‌پژوهشی*، ص ۳۹۵.

۷۱. علیرضا میراحمدی‌زاده و همکاران، «رضامندی زناشویی و تعیین عوامل تأثیرگذار بر آن در شیراز»، *فصلنامه اندیشه و رفتار*، ش ۴، ص ۶.

۷۲. لیلیا صادق مقدم، «میزان رضایت از زندگی زناشویی زنان شاغل و خانه‌دار و همسران آنها در شهر گناباد»، *فصل‌نامه افق دانش*، ش ۲، ص ۴۵.
۷۳. سوسن صائی، بررسی وضعیت خانوادگی و روان‌شناختی زنان زندانی در شهر تهران» در: *مجموعه مقالات تقویت نظام خانواده*، ص ۲۱۳.
۷۴. علی‌رضا میراحمدی‌زاده و همکاران، «رضامندی زناشویی و تعیین عوامل تأثیرگذار بر آن در شیراز»، *فصل‌نامه اندیشه و رفتار*، ش ۴، ص ۶۰.
۷۵. باقر ساروخانی، *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده*، ص ۵۲.
- 76 Bernard.J.
۷۷. باقر ساروخانی، *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده*، ص ۵۲.
۷۸. حسین بستان، *اسلام و جامعه‌شناسی خانواده*، ص ۲۹ / حسین عسکری، *نقش بهداشت روان در ازدواج*، ص ۲۰۸.
- 79 Karlsson,G.
۸۰. باقر ساروخانی، *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده*، ص ۵۳.
۸۱. لیلیا صادق مقدم، «میزان رضایت از زندگی زناشویی زنان شاغل و خانه‌دار و همسران آنها در شهر گناباد»، *فصل‌نامه افق دانش*، ش ۲، ص ۴۷.
۸۲. حیدر علی هومن، *اندازه‌گیری روانی و تربیتی و فن تهیه تست*، ص ۲۲۶.
۸۳. همان، ص ۲۲۶.
- 84 Newman & Newman
۸۵. هاجر ترکان و همکاران، «بررسی اثر بخشی گروه درمان به شیوه تحلیل تبادلی بر رضایت زناشویی»، *فصل‌نامه خانواده پژوهی*، ش ۸، ص ۳۹۵.
- 86 Green,R.V.
۸۷. فریبا جلیلی، بررسی و مقایسه عوامل مؤثر در رضامندی زنان شاغل و خانه‌دار از زندگی زناشویی، ص ۳۶.
۸۸. حمیدرضا آقامحمدیان شعر باف و همکاران، بررسی عوامل مؤثر در تحکیم خانواده و رضایت‌مندی زناشویی» در: *چکیده مقالات همایش تقویت نظام خانواده و آسیب‌شناسی آن*، ص ۱۸.
۸۹. علی‌رضا میراحمدی‌زاده و همکاران، رضامندی زناشویی و تعیین عوامل تأثیرگذار بر آن در شیراز، *فصل‌نامه اندیشه و رفتار*، ش ۴، ص ۶۰.
۹۰. سعید شاملو، *بهداشت روانی*، ص ۶۴.
۹۱. سوسن سیف، *تئوری رشد خانواده*، ص ۱۵۳.
۹۲. هاجر ترکان و همکاران، «بررسی اثربخشی گروه درمانی به شیوه تحلیل تبادلی بر رضایت زناشویی»، *فصل‌نامه خانواده پژوهی*، ش ۸، ص ۳۹۶.

۹۳. سوسن سیف، *تنوری رشد خانواده*، ص ۱۵۳.
۹۴. باقر ساروخانی، *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده*، ص ۵۷.
۹۵. لیلا صادق مقدم، «میزان رضایت از زندگی زناشویی زنان شاغل و خانه‌دار و همسران آنها در شهر گناباد»، *فصلنامه افتخ دانش*، ش ۲، ص ۴۷.
۹۶. باقر ساروخانی، *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده*، ص ۵۳.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- آقامحمدیان شهرباف، حمیدرضا، و دیگران، «بررسی عوامل مؤثر در تحکیم خانواده و رضایت‌مندی زناشویی»، در: *چکیده مقالات همایش تقویت نظام خانواده و آسیب‌شناسی آن*، قم، انتشارات مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۵.
- احمدی، خدابخش، «بررسی وضعیت ازدواج و سازگاری زناشویی در بین کارکنان سپاه»، *نشریه طب نظامی*، ش ۷، ۱۳۸۴.
- بستان، حسین، *اسلام و جامعه‌شناسی خانواده*، قم، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۴.
- بنی‌جمالی، شکوه‌السادات و دیگران، «ریشه‌یابی علل از هم پاشیدگی خانواده‌ها در رابطه با ویژگی‌های روانی-اجتماعی دختران و پسران قبل از ازدواج»، *مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز*، ش ۱ و ۲، ۱۳۸۳.
- بلاج، سیدنی، *مقدمه‌ای بر روان‌درمانی*، ترجمه مهدی قراچه‌داغی، تهران، رشد، ۱۳۷۰.
- ترکان، هاجر، و دیگران، «بررسی اثربخشی گروه‌درمانی به شیوه تحلیل تبادلی بر رضایت زناشویی»، *فصلنامه خانواده‌پژوهی*، ش ۸، ۱۳۸۵.
- جاسبی، منیژه، و دیگران، «بررسی رابطه بین میزان جمعیت در خانواده اصلی و رضایت زناشویی زنان»، در: *مجموعه مقالات همایش تقویت نظام خانواده*، قم، مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۶.
- جلیلی، فریبا، *بررسی و مقایسه عوامل مؤثر در رضامندی زنان شاغل و خانه‌دار از زندگی زناشویی*، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد روان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۷۵.
- حیدری، مجتبی، *بررسی رابطه جهت‌گیری مذهبی و رضایت از زندگی زناشویی*، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد روان‌شناسی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۲.
- خدیوی زند، محمدمهدی، «پژوهشی در روسپیگری»، *مجله تازه‌های روان‌درمانی*، ش ۲۹ و ۳۰، ۱۳۸۲، ص ۶۰ - ۱۰۰.
- دژکام، محمود، *روان‌شناسی ازدواج*، تهران، منشأ دانش، ۱۳۸۳.
- ساینگتون، اندرو، *بهداشت روانی*، ترجمه حمیدرضا حسین شاهی برواتی، تهران، روان، ۱۳۷۹.
- ساروخانی، باقر، *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده*، تهران، سروش، ۱۳۷۰.
- سیف، سوسن، *تئوری رشد خانواده*، تهران، دانشگاه الزهراء، ۱۳۶۸.
- شاملو، سعید، *بهداشت روانی*، تهران، رشد، ۱۳۸۰.

- صائبی، سوسن. «بررسی وضعیت خانوادگی و روان‌شناختی زنان زندانی در شهر تهران»، در: *مجموعه مقالات تقویت نظام خانواده*، قم، انتشارات مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۶.
- صادق مقدم، لیلا، «میزان رضایت از زندگی زناشویی زنان شاغل و خانه‌دار و همسران آنها در شهر گناباد»، *فصلنامه افق دانش*، ش ۲، ۱۳۸۵.
- صدق آمیز، خدیجه، *بررسی عوامل مؤثر بر سازگاری زناشویی در شهر شیراز*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم انسانی شیراز، ۱۳۷۶.
- عسکری، حسین، *نقش بهداشت روان در ازدواج، زندگی زناشویی و طلاق*، تهران گفتگو، ۱۳۸۰.
- موسوی، مرضیه، و دیگران، «اثر بخشی زوج درمانی سیستمی- رفتاری بر افسردگی و رضایت زنان افسرده»، *نشریه تازه‌های علوم شناختی*، ش ۲، ۱۳۸۵.
- میراحمدی‌زاده، علیرضا و دیگران، «رضامندی زناشویی و تعیین عوامل تأثیرگذار بر آن در شیراز»، *فصلنامه اندیشه و رفتار*، ش ۴، ۱۳۸۲، ۵۶ - ۶۳.
- میرشاه جعفری، ابراهیم، «شادمانی و عوامل آن»، *تازه‌های علوم شناختی*، ش ۳، ۱۳۸۱، ۵۰ - ۵۸.
- نجاتی، حسین، *روان‌شناسی زناشویی*، تهران، بیکران، ۱۳۸۰.
- هومن، حیدرعلی، *اندازه‌گیری روانی و تربیتی و فن تهیه تست*، تهران، پارسا، ۱۳۷۴.
- Aluja,A.Barrio,D,V. and Garcia,F.L. *Personality, social values, and marital satisfaction as Predictors of Clinical and Health Psychology*. 7(3),, 2007, P 725-737
- Bradbery,N.T. Fincham, D.F.,& Beach,R.S .Research on the nature and determinants of marital satisfaction:A decade in review. *Journal of Marriage and Family*.62, 2000, P 964-980
- Benneer,D.G and Hill,P.C. *Baker Encyclopedia of Psychology and Counseling*. Michigan:Baker Books, 1999, P 714.